

Vlada Arsić

BRODOLOM

■ Laguna ■

Copyright © 2014, Vlada Arsić
Copyright © ovog izdanja 2014, LAGUNA

BIBLIOTEKA
MERIDIJAN

Knjiga br. 43

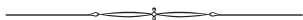

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

BRODOLOM

1.

Huk ledenog vetra i potmuli odjek zvona sa obližnje crkve stopili su se u jedno kada je mala povorka krenula od kapele beogradskog Novog groblja. Skromnom ispraćaju Vojislava Anđelkovića, penzionisanog pukovnika Državne bezbednosti i narodnog heroja Jugoslavije, prisustvovalo je tek desetak ljudi: prve komšije, dalji rođaci i dve-tri starice.

Od nekadašnjih saboraca, bivših prijatelja i partijskih kolega, onih s kojima je zajedno ratovao i godina radio, ideološki se spajao i razdvajao, nije došao niko. Izostali su oproštajni govori, buketi cveća, čak i venac boračke organizacije, čija je nabavka, poslednjih godina, bila jedina obaveza penzionisanih revolucionara, sada umornih ratnika. Opterećeni kostonboljom, starošću, hroničnim i akutnim bolestima, uplašeni mrazom i klizavicom, ponajviše uvređeni željom pokojnika da bude sahranjen bez vojnih počasti, uz opelo i u skladu s verskim običajima, odlučili su

da poslednji čin bojkotuju, da pukovnika precrtaju i prepuste zaboravu. Otprilike, kako i dolikuje jednom kolebljivcu, posrnuvom borcu na izgradnji novog, humanijeg i pravednijeg društva.

Iako su prošle decenije, u proređenim redovima partizanskih veterana i dalje se pričalo o tragičnom udesu ratnog komandanta, o danu kada je u samo jednom trenu, nesrećnim slučajem, ostao bez supruge i sina jedinca. Ovaj događaj ga je svakako poremetio i ostavio mu dubok trag na srcu, naveo ga da se promeni i povuče u sebe, i time postane bleđa senka nekadašnjeg skojevca, uzornog komunista i beskrupuloznog udbaša. Možda bi mu se to i moglo oprostiti da vremenom nije počeo da zastupa drugačije stavove, postavlja nezgodna pitanja, posećuje manastire i, što je najgore, pod stare dane počne da se klanja pred ikonama i kandilom, da pali sveću i obeležava krsnu slavu. Za one kojima je vera ni u šta bila jača od vere u bilo šta bio je to težak i neoprostiv greh.

Bojkot nekadašnjih drugova Vojislava ne bi ozlojeđio ni za života, a kamoli danas, kada se njegovo telo opraštalo od dnevne svetlosti. Ne bi mario ni za one koji su došli, one koji su uprkos studeni smogli snage da ga isprate, jer se tokom poslednjih godina ionako više družio s mrtvima nego sa živima. Jedini koji bi mu nešto značio, kome ništa ne bi zamerio, pa čak i ako bi ga tu, pred otvorenom rakom, i po nekom zlu pomenuo, bio je Milan Knežević.

Iako i sam bolestan i zlovoljan, dugo već prikovan za invalidska kolica, stari prijatelj ga nije izneverio. Sa čebetom preko krila, ogrnut teškim grombi kaputom

i umotan u vuneni šal, Milan je u pratnji kćerke Sonje došao da se oprostí od nekadašnjeg druga i prijatelja, čoveka koga je, ironijom sudbine, dugo teretio za sopstveni udes, kriveći ga za nesreću koja im je obojici iz korena promenila život.

Došao je, ali nije imao šta da kaže. Uostalom, ono što je godinama gušio u sebi, što nikome nije pominjao i što je od svakog krio, ponajviše od Gordane, pokojne majke njegove kćerke, već je bilo izrečeno. Prošle zime, jedne studene noći, ispovedio se Vojislavu, ispljunuo sopstveni jad i čemer, čak ga je i optužio za sve što je proživio tokom minulih godina. Ipak, nije ga mrzeo. Zaključio je da su ljudi obični crvi, bića nemoćna da išta promene ili preduprede i da je, možda, nesreća svakog od njih unapred određena i zakovana nedokučivom božjom promisli.

– Aliluja, aliluja, slava tebe, Bože... – zapevao je sveštenik dok su prisutni cupkali na mrazu, pominjali pokojnikova dobra dela ili šapatom pričali o svakodnevnim temama.

Milan ih je mahom poznavao, iz viđenja ili iz Vojine priče, a jedina koja se nije libila da ga ožali suzom i jecajem, bila je Anica, pokojnikova družbenica, kućna pomoćnica i nesuđena supruga. Iako već u godinama, i dalje je bila lepuškasta, visoka i pozamašna svuda gde bi se to od jedne žene dalo očekivati. Godinama se nadala da će se Vojislav promeniti, da će zaboraviti davno izgublenu ljubav i naposletku se njom oženiti, ali se to nije dogodilo, niti je pokojnik, koliko se znalo, ikada za to mario.

U tužnom skupu Milan je primetio i muškarca srednjih godina, bliže pedesetim nego četrdesetim, u plavoj perjanjoj jakni i s kačketom koji je gužvao u ruci. Jedino njega nije poznavao. Pažnju mu je skrenuo ponašanjem, nekakvom smetenošću, kao da je greškom zabasao na tuđi pogreb, pa mu je sada, valjda, neprijatno da se udalji bez pozdrava. Nikome nije prilazio, nikome se nije obraćao, ali bi s vremena na vreme, krišom i stidljivo, gledao na njihovu stranu. Milan je pomislio da mu pažnju privlači Sonja, jedina mlađa osoba među zaleđenim starinama, ali nije želeo time da se bavi.

– Gospodi pomiluj, gospodi pomiluj... – sveštenik je priveo kraju službu, vinom prekrstio sanduk i tiho uzmakao.

U tom trenutku četvorica grobara prišli su kovčegu, opasali ga konopcima i polako počeli da ga spuštaju u raku. Dobovanje zemlje po čamovoj dasci značilo je i poslednji čin jedne neobične priče, uzbudljivog života koji bi, po Milanovom mišljenju, bio i knjige vredan. S Vojinim odlaskom, mislio je, možda je došlo vreme da se i sam oprosti, da zauvek zatvori korice drame koja ga već bezmalo pola veka prati i opsega, ne da mu da spava, živi ili o bilo čemu drugom razmišlja. Ipak, znao je da najpre mora još nešto da učini, da mora da ode i do groba koji nikad ranije nije pohodio i tek onda, jednom za svagda, spusti zavesu na prohujale dane.

– Sonja, nećemo dole – rekao je kćerki kada su okupljeni počeli da se razilaze i kreću ka izlazu. – Skreni ovde, levo...

Naviknuta na očeve česte promene raspoloženja, Sonja je poslušno pogurala kolica u zadatom pravcu,

premda joj se naum nije dopao, koliko zbog ledene košave, toliko zbog dolazećeg sumraka. Išli su stazama koje nisu poznavali, na groblju na kojem niko od njihovih bližnjih nije sahranjen.

– Skreni opet levo, pa onda malo lakše – navodio ju je otac. – Samo polako...

Sonja je s pažnjom pratila očev pogled ka skrajnutom delu groblja, gledala polomljene krstače i naherene spomenike, ali nije mogla ni da pretpostavi šta bi i koga ovde mogao da traži. Čitala je imena i uklesane epitafe, gledala likove davnašnjih pokojnika, a onda iznenađeno zastala.

– Ko god ovde počiva, bilo muško ili žensko, staro ili mlado, umrli su istog dana – 9. septembra 1952. godine – tiho je izustila.

Taman kada je htela još nešto da kaže i da upita oca zna li o čemu je ovde reč, shvatila je da su stigli. Ukočenog pogleda, Milan je ispruživši ruku pokušavao da dodirne izbledelu fotografiju devojke na spomeniku, čiji se lik jedva nazirao.

„Sonja Mitrović, rođena 3. VI 1932, tragično preminula 9. IX 1952.“, natpis na kamenu, ispran vremenom, gotovo da je bio nečitljiv.

– Zaboga, tata! Ko je to, ko je Sonja? – pitala je oca, ali joj Milan nije odgovorio.

Ruka mu je drhtala, a oči vlažile. Prvi put nakon minulih decenija video je lice devojke koju je neizmerno voleo i koju je svojom greškom izgubio. Iskrile su mu slike pred očima, davni trenuci sreće, mladosti i zaljubljenosti, iskrene i jake ljubavi, svega onog čega kasnije nije bilo. Setio se i požalio što danas nije poneo

sveću, istu onu koju je kradomice palio u crkvama ili na tuđim humkama, oplakujući i nju i sebe, plašeći se da će ga neko primetiti, da će mu neko zameriti, da će morati da objašnjava i ono što je bilo teško razumeti.

Sonja je ćutala. Odavno je znala da se u njenom ocu odigrava nekakva drama, nešto duboko i tužno, nešto čemu je i sama, nevoljno, bila svedok. Znala je da ga ništa neće pitati, ni danas ni sutra, možda nikada, sve dok sam, ako do toga ikada dođe, ne bude odlučio i pozeleo da joj kaže.

Pre nego što je otac klimnuo glavom, dajući joj tako znak da su završili i da mogu da krenu, pred njima se pojavio neznanac kog su malopre oboje zapazili na Vojinoj sahrani. Plašeći se nenadanog susreta, Sonja je nehotice zastala, ali je nepoznatog, očito, više zanimao njen otac.

– Oprostite... Vi ste Milan Knežević?

– Ja sam... – Milan je tromo podigao glavu.

– Oprostite što Vam se ovde, na ovom mestu i ovakvom prilikom obraćam, ali moram da razgovaram s Vama.

– Ko ste Vi uopšte?

– Izvinite, nisam se predstavio. Ja sam Milovan Krstić, verujem da nikada niste čuli za mene.

– Iskreno, nisam. Šta želite? Pretpostavljam da ste Vojin dalji rođak, komšija ili poznanik.

– Zapravo, ne baš. Nismo se nikad sreli ni upoznali.

– Pa otkud... Mislim, zašto ste danas bili na njegovoj sahrani?

– Uh, plašim se da je to duga priča, koja ni meni nije sasvim jasna. Nadao sam se da biste nešto od toga Vi mogli da mi objasnite. Znae, ja sam Vojin naslednik.

– Šta ste Vi!?

– Prema njegovom testamentu, ja nasleđujem svu njegovu pokretnu i nepokretnu imovinu. U stvari ni ne znam šta nasleđujem, jer ne znam ni gde je živeo, a kamoli šta je imao.

– Pa otkud sad to?

– Pre otprilike mesec dana, advokatska kancelarija Kićević obavestila me je o pokojnikovoj poslednjoj volji. Doduše, tada je još bio živ. Želeo sam da ga vidim, upoznam i zatražim bar nekakvo objašnjenje, ali on je taj susret stalno odlagao. Nažalost, naposletku je umro i...

– Zašto se niste obratili advokatima? – prekinuo ga je Milan. – Valjda oni znaju o čemu je reč.

– Ne, nažalost. Ne znaju ništa, ali su me uputili na Vas. Rekli su mi da ste bili pokojnikov najbolji prijatelj.

– Bolje rečeno, jedini prijatelj. Gospodine, mislim da ovde zaista nije ni vreme ni mesto za razgovor. Najbolje je da se čujemo kasnije, kada sve ovo prođe.

– Naravno, biću slobodan da Vam se obratim čim nešto saznam. I još jednom, izvinite na uznemiravanju.

Ubrzo su se rastali. Milan se nadao da će ovde pronaći davno izgubljeni mir, a smatrao je da i njegova kćerka zaslužuje neke odgovore. Za sve to se dugo pripremao, ali ga je pojava neznanca uznemirila. Strepeo je da priča nije gotova i da će se, možda, još štošta iznedriti. Šta tačno, nije mogao ni da zamisli, ali je slutio da je i ovo, na neki način, s njom u vezi.

2.

Putovao je čitave noći, „ćirom“ do Valjeva a potom zaprežnim kolima ka Bajinoj Bašti. Već se razdanilo kada je iza sela Stubo, daleko na horizontu, ugledao venac gorskih vrleti.

– Jesu li ono Sokolske planine? – pitao je seljaka koji je upravljao zapregom i pustio volove da sami uzmiču.

– Nisu, gos'n poručniče! To su naše planine, Medvednik, Jablanik i Povlen. Bobija je iza njih, ima se do nje šipčiti još barem pola dana.

– A banda? Ima li još četnika kod vas?

– Pa kako da vam kažem, gospodine, ovaj, druž... – oklevao je seljak. – I ima i nema. Taman čo'ek pomisli da je gotovo, da su razbucani i uništeni, kad eto ti zla nanovo. Ulete u selo, naprave zulum, isprazne svinjce i magaze. Ostrvilo se to, poručniče. Znaju da je gotovo, pa nemaju mere. Najcrnje je što i ženama na obraz nasrću.

– Pomaže li im ko?

-
- Kako mislite?
- Pitam, imaju li jatake po selima, ko im pomaže, ko ih obaveštava?
- Ne mislim, gospodine. Ako neko i pomogne, to je zato što mu je kama pod vratom. A onako, niko ih ne voli, jedva čekamo da im leđa vidimo.
- E moj Radoslave... Neće biti da je tako.
- Dragoslav, gospodine. Dragoslavom me zovu.
- Praštaj, Dragoslave... Hoću da kažem da je četnički pokret bio najjači baš u vašim krajevima. Otkud sad da ih se tako lako odričete?
- Nije tako, gospodine. Nije, očiju mi! Ako smo ih i voleli, morali smo. Nužda zakon menja. Dođe ti, tako, vojska pred kuću, uzmu šta im treba, nikog i ne pitaju. Tako su nam i decu uzimali. Povedu ih sa sobom, vode ko zna s kim i kuda, sve dok ne pobegnu i ne vrate se kući.
- Jesu li i tvoje sinove mobilisali? – čikao ga je poručnik.
- Nisu, gospodine... družu. U mene su tri ćerke, žena mi, da prostite, falična, nijedno muško nije iznela.
- Dobro, Radoslave, neka ti bude. Koliko imamo do štaba?
- Sat-dva, poručniče. Ako marva malo požuri, eto nas i ranije.
- Poručnik se zavalio u kanate, leđima pritisnuo dasku i navukao kapu preko ušiju. Želeo je da malo odrema, ali nije mogao da zaspi, koliko zbog tandrkanja drvenih kola po neravnom drumu, još više zbog turobnih misli koje su ga obuzimale. Nikada nije odbio zadatak, uvek je bio među prvima kada je trebalo skakati u vatru, ali

mu je dojadilo. Otkad se oženio i dobio sina, muka mu je bilo i od rata i od ratovanja.

– Šta ćeš, brate, moraš... – rekao mu je nekadašnji ratni komesar Bogosav Srzentić, kada ga je prethodnog dana pozvao u kancelariju sreza. – Znam da ti je šume preko glave, ali ovo bi jedino ti mogao da obaviš. Krcun te hvali, veli, nema boljeg od Anđela. Iskusan si, prošao si sito i rešeto, lako ćeš doakati zverima. Samo, najpre moraš seljake da pritegneš, a bogami i proveriš. Mnogi su prevrnuli ćurak, prodali veru za večeru, ali su i dalje ostali potuljeni, neiskreni i seljački lukavi. Zato, ne veruj nikom. Cilj nam je Vukoman Prokić, četnički vojvoda. Svejedno nam je da l' ćeš ga ubiti ili živog doterati, samo Canu, ako možeš, ne pominji. Utuli priče, ne daj nikom da o njoj laprda, ako treba sudi i bez suda. Niko ne mari ako ode još koja vašljiva glava.

Vukoman Prokić, četnički glavešina i desna ruka Dragoslava Račića, komandanta četnika u Srbiji, bio je jedan od poslednjih koji su vršljali po vrletima zapadne Srbije; ostali su odavno bili van zemlje ili pod zemljom. Iako prek i ozloglašen, među seljacima je imao odane jatake. Samo uz njih je mesecima mogao da opstane u bespuću, gladan i promrzao. Vešto je izbegavao zamke, a znao je i sam da ih postavi. Prošle nedelje, na Jablanku, namamio je u zasedu grupu pripadnika KNOJ-a od desetak ljudi. Niko od njih živu glavu odatle nije izneo.

Slobodan Penezić Krcun, šef Ozne i najzaslužniji čovek za hvatanje četničkog generala Draže Mihailovića, penio je zbog toga. Dokazao je da je umešniji od vođe ravnogoraca, iskusnog obaveštajca, a sada ga zajebava jedan običan seoski đilkoš. Šta god zamislio,

kakvu god klopku mu pripremio, neko sve to u posljednjem trenutku osujeti. Zato je i poslao svog čoveka i naredio mu da se smutljivci pobiju, a Račićeva crkva na vrhu Bobije zapali.

Zbunjivao je Krcuna i slučaj Ostoje Kosića, Prokićevog momka i čuvenog koljača. Jedinice KNOJ-a nedavno su ga locirale na području sela Košlje, opkolile su ga i zamalo uhapsile. U posljednjem trenutku je odnekud stigla grupa uniformisanih vojnika, predstavila se kao Ozna i udaljila sve jedinice. Posle kraćih pregovora ubedili su Kosića da se preda bez borbe, a zatim su ga strpali u džip i odveli u nepoznatom pravcu. Ovu grupu Krcun nije poslao. Niko nije znao ko su ti ljudi, odakle dolaze, ponajmanje gde im se zametnuo trag. Šuškaloo se da je celu ujdurmu zakuvao neko iz samog partijskog vrha, sumnjalo se i na Spaseniju Canu Babović, predratnu skojevku, uzornu komunistkinju i neustrašivog borca, ali se protiv nje, pogotovo bez dokaza, nije smelo ni zuba obeleti.

– Jeste Cana – rekao mu je Bogosav u poverenju. – Ali o tome ne smeš ni glasa da pustiš. Nikad i nikom.

– Jesi li siguran? – pitao je poručnik koji je ovu ženu poznao još iz školskih dana. – To je jaka optužba.

– Ja je ne optužujem. Sama mi je priznala kada smo se nedavno videli. Želeo sam istinu, ma kakva bila. Odlučio sam da pojurim lisicu, pa makar isterao i vuka. Ali, nije ni pokušala da porekne. Odmah mi je sve priznala.

– Pa zašto, zaboga? – čudio se poručnik.

– Eh, zašto... Zbog duga! Onomad, početkom rata, vijali su ih četnici i Ljotićevi dobrovoljci, od Valjeva

pa sve do Mokre gore. Uхватili su je živu i odveli kod četničkog komandanta Dragoslava Račića. On ju je ispitivao, mučio, ali ništa nije priznala. Naposljetku joj je presudio i pozvao dobrovoljca da je prekolje. Javio se taj Kosić, ali je tražio da je sam odvede u šumu. Svi su, pa i ona, verovali da je naumio najpre da je siluje, pa su mu to i dozvolili. Ali, nije tako bilo. Odveo ju je daleko, do nekog potoka i tu pustio. Rekao joj je da je slobodna, da je gre'ota da je tako mladu zemlja jede.

– I ona ga je zapamtila?

– Ne samo zapamtila, već se i zarekla da će mu se odužiti ako ikada bude u prilici. I vratila mu je. Ona je poslala onu grupu, obezbedila mu pasoš i nesmetan prolaz do granice. Sumnjam da ćemo ga se ikad više dokopati.

– Šta si ti uradio? Nisam čuo da je bila privođena ili saslušavana.

– I nije. Nikome do sada, do tebi, ništa nisam rekao o tome. Ako joj je bradonja oprostio, zašto bih joj ja sudio? A ti, kako hoćeš! Možeš da čutiš, a možeš i oboje da nas prijaviš.

– Neću, Bogosave. Svi smo zaliveni krvlju i zadojenim zlom, valjda nam je dosta bilo. Ako je među nama ostalo još malo časti i obraza, onda je to ono što je Cana učinila. Znala je šta radi, znala je da žrtvuje sve što je imala i za šta se borila, pa je opet ispunila zavet. Čutaću, Bogosave, a i ti bi mogao da zavežeš. Što manje ljudi zna za ovo, svima će nam biti bolje.

– Znam i čutaću. Ali sam morao nekom reći, čini mi se, prsô bih da nisam.

Dugo je razmišljao o izdaji ratne drugarice. S ljudske strane razumeo je njen postupak, ali ga je tištalo

nešto drugo. Ako to rade oni sa vrha, šta li će tek ostali učiniti? Bude li svako plaćao dugove državnim interesima, kuda će nas to odvesti? Za takve stvari seljake i kolebljivce nemilosrdno su satirali, a ovo? Nije znao šta da misli.

Narodnooslobodilački odbor Brezovica, Tubravića, Vujinovače i drugih okolnih sela bio je smešten u Poćuti, dvadesetak kilometara južno od Valjeva. Odatle, pa dalje ka Debelom brdu, Kadinjači i Drini prostirale su se livade, ćuvici i guste šume. Sela su bila mala i razbacana, gotovo bez ikakvih puteva. Zimi, kad sneg zaveje i mraz okuje, po nekoliko meseci bila bi odsečena od sveta. Za begunce idealno, za gonioce pogibeljno. Zato je naredba i glasila da do jeseni sve mora da se okonča.

Pred opštinskom kućom, skromnom zgradom sa podrumom, prizemljem, krovom na četiri vode i malim prozorima, oficira iz Beograda dočekali su Zarija Cukarić, Živko Maletić i drugi aktivisti narodne vlasti. Još s vrata se videlo da im je nelagodno, da su zabrinuti, gotovo preplašeni. Posle niza loše isplaniranih akcija, mnoštva izgubljenih ljudi, pa čak i otvorene izdaje, strahovali su da dolazak ovog čoveka neće izaći na dobro. Iako se ponašao uljudno i odmereno, bez one uobičajene nadmenosti koju su uočili kod viših starešina, strepeli su da je iz Beograda, pored specijalnih ovlašćenja, možda poneo i svileni gajtan koji će se uskoro nekom od njih zategnuti oko šije.

– U dobar čas nam stigao, druže! – prvi mu je prišao Zarija, teatralno šireći ruke i neprirodno se osmehujući. – Baš noćas smo ulovili krupnu zverku, taman da je zajedno ispitamo.

Krupna zverka je već sedela u kancelariji, vezanih ruku i opasana debelim konopcem. Čovek jedva da je pregurao pedesetu, ali su retke, bele vlasi ukazivale na to da je možda i stariji. Krupna masnica ispod oka ukazivala je na to da se opirao prilikom hapšenja ili da je, može biti, saslušanje već počelo.

– Dakle, da čujemo – Zarijin ozbiljan ton bio je više smešan nego zvaničan. – Kako se zoveš?

– Borisav, Zarija, Borisav... – seljak se podsmehnuo. – Zajedno smo čuvali ovce u planini, toliko si valjda mogao da upamtiš.

– Ne laj, bando! – poskočio je Zarija. – Ništa ja ne znam i ništa ne pamtim. Odgovaraj šta te pitam, da ne bismo drugačije razgovarali. Da vidimo šta si to petljao i kud si vršljao tokom rata. Zaplenili smo ovo pismo u kom sve lepo piše, sve nam je poznato, tvoje je samo da priznaš.

– Priznajem, Zarija.

– Dobro, a šta to?

– Pa to što vam je poznato.

– Majku ti jebem gejačku! – izbezumio se islednik, skočio i preko stola ga ošamario toliko da ga je srušio sa stolice.

Pre nego što je nesrećnik shvatio šta se dešava, Živko i Zarija su ga, vezanog i na zemlji, već šutirali.

– Stanite! – zaustavio ih je poručnik. – Hoću da znam šta se ovde dešava. O kakvom je pismu reč?

– Izvol'te, družo – Zarija mu je pružio parče presavijenog papira. – Tu sve lepo piše.

Poručnik je razvio hartiju i počeo naglas da čita. Rukopis krupan, čitak, gotovo kaligrafski...

„Gospodo...“, pisalo je. „Pred vama je Borisav Arsić, solunac, nosilac Karađorđeve zvezde i Alban-ske spomenice. Vojnik Kraljevske garde, pregurao je albanske gudure, osvojio Kajmakčalan, oslobodio napaćenu Srbiju. Svako ko bude čitao ovo pismo treba da zna da je starina pred njim pod mojom zaštitom i da mu ne sme faliti ni dlaka sa glave. Poručnik Nikola Kalabić, komandir čete Gorske garde Njegovog veličanstva, kralja Petra II Karađorđevića.“

– Pa gde ti je sada Kalabić? – podsmehnuo se Zarija. – Trune ispred Deguričke pećine, ne skače iz groba da bi te zaštitio!

– Od takvih kao što si ti ni mili Bog ne može da me zaštititi – prošaputao je Borisav gušeći se u krvi koja mu se slivala iz usta.

– Ne može, dabome – zarežao je Zarija.

– Podignite ga – naredio je poručnik. – Sedite tamo i smirite se. Čiča, odakle znaš komandanta kraljevske Gorske garde?

– Duga je to priča, sinko – obratio se oficiru Ozne. – Jedino ti mogu reći da ga nikada u životu nisam video.

– Laže, banda! – Zarija je ponovo poskočio.

– Hoćeš li da umukneš više?! – dozlogrdilo je poručniku. – Još samo jedna reč i izbaciću te napolje! Pričaj, čiča, imamo vremena.

– Sve što o meni piše u tom pismu tačno je! – uspeo je Borisav da se pridigne sa stolice. – Bilo je to početkom rata. Četnici se utaborili kod kuće Vukosava Bebića, gore u Vujinovači, a seljake mobilisali naokolo da ih čuvaju, da Švabe odnekud ne navale. Tako i mene na'vataše. Ostaviše me na Belegu, podno gajića, da

motrim hoće li ko naići. Beše rana jesen, topla noć, pun mesec. Sedim ja tako na kamenu i razmišljam. Sedam godina sam bio u ratu, u balkanskim i u onom Velikom, krvario, mrzao se i gladovao, a nikakvog čara od toga nisam video. Sedim i pitam se šta radim ovde kad više nema ni države, ni kralja, ni Srbije. Ima samo nekakve vojske za koju ne znam ni koja je, ni za koga je. I tako ti ja lepo ustanem i krenem kući. Kome je do ratovanja, mislim se, neka se bije, ja sam svoje odužio.

– I šta bi posle? – pitao je poručnik.

– Ih, šta bi... Te noći naiđe Namac i razbuca ove naše nesrećnike. Mnogi su pobjegli, al' mnogi, bogami, i ne pretekoše. Već sutradan, oko podneva, pred moju kuću banu momak. Rekao mi je da ima poruku za mene i da moram da se javim u Dželate večeras oko ponoći kod kapetana Jaruge. Dželati su ti, znaš, zaselak, tu u Brezovicama.

– A koji ti je sad pa taj kapetan?

– Nije to nikakav kapetan, moj gospodine. Nego, onako... Kada ti poruče da se javiš tokom dana kod kapetana Jaruge, znači da će te ubiti. Ali, ako jave da dođeš u ponoć, čeka te klanje. Ako sam ne dođeš, dolaze ti sutra na kuću, pale je i kolju sve što im padne šaka.

– Pa šta bi?

– Čitav dan sam šetao kao ludak po dvorištu, a onda sam se dosetio. Požurio sam u planinu, pronašao kuma Cvjetomira Maričića i njegovu grupu, beše i on tada nekakav vojvoda. Rekao sam mu šta su mi poručili, a on samo huknu. „Crni Borisave“, reče mi, „šta sad ja da ti radim?“ I on se unezveri, čini mi se, teže mu je nego meni. Odjednom se nečeg setio i poskočio. Rekao mi

je: „Čekaj me ovde, idem nešto da pokušam.“ Potom je uzjahao belog konja i zaputio se ka Medvedniku. Sati su prolazili, a njega nije bilo. Ja se sav skupio, mrmljam u sebi 'neće valjda kum da izda kuma', iako, kod nas u Srbiji to i nije neko čudo. Tek, nekako u sumrak, eto ti ga, sav se zajapurio, vidim obuzela i konja pena. „Evo ti“, kaže, „pismo od Kalabića. Ako te ko bude dirao, samo njega izvadi. I još nešto, Borisave! U decu sam se zakleo, u svih četvoro koje imam, da nisi crven. Ako šta zajebeš, znaj, ti ćeš ih nositi na duši!“

– I dođe li ko?

– Dođe, jašta... Već sutradan, opet nekako iza podneva, čujem graju pred magazom. Izadem iz kuće, a njih šestorica na konjima, strašno ih je i pogledati. Kosa pala preko ramena, brade im do pojasa, preko grudi ukršteni redenici... Kad su me videli, jedan je skočio s konja i krenuo ka meni. „Pa gde je naš čiča?“, kao da mi se obradovao. „Jesi li rad goste dočekati, jesi li spreman putovati?“, pitao me je tako, a nožekanjju već beše izvadio. Ja šta ću, brže-bolje izvadih onu hartiju i rekoh mu da imam nekakvo pismo za njega. „Kakvo pismo, jebalo te pismo“, povikao je, čini mi se, do na vr' Jablanika mogao se čuti. „Danas ti ni Sveto pismo ne može pomoći.“ Ipak, uzeo je onu hartiju i krenuo u sebi da sriče, a boja na licu poče da mu se menja. Savio je ono pismo, stavio ga u džep, pa se okrenuo svojim. „Sjahuj!“, naredi im. „Pozdrav čiči!“ Salutirali su mi kao jedan, popeli se na konje i nestali. A šta je pisalo u tom pismu, eto, ne znadoh do današnjeg dana, sve dok mi ga ovde ne pročitaste.

– Laže matori! – viknuo je Živko. – Sad je to smislio...

– Odakle si, čiča? – prekide ga poručnik.

– Iz Brezaka, sinko. Gore sa Jablanika. Noćas me ovi na spavanju uhvatiše, kô strvinu me ovde dovukoše. Čitav dan džaba izdangubih.

– Skidajte mu te konope! – naredio je poručnik i ustao. – Hajde ti, čiča, blago meni, kući. Nego, imaš li ti kakve rakije tamo?

– Najbolja u kraju – pohvali se Borisav. – Budeš li došao, čitav ću ti bardak spremi.

– Biće dovoljan i satljik. Hajde polako, da stigneš pre mraka, pa se vidimo za koji dan.